

Over de Tweede Wereldoorlog

Burgemeesters

Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog was het burgemeester Hendrikse die de scepter zwaaide in de gemeente Vogelwaarde. In 1936 was hij als eerste burgemeester van onze gemeente na de herindeling (samenvoeging van Boschkapelle, Stoppeldijk, Hengstdijk en Ossensisse) door H.M Koningin Wilhelmina benoemd.

Mits hij zich conformeerde aan de door de bezetter voorgeschreven richtlijnen mocht hij zijn ambt uitoefenen. Naast het dagelijks burgemeesterswerk was een van de belangrijkste taken in de oorlog het zorg dragen voor de distributie van voedsel- en kledingbonnen en het registreren van jonge mannen in de gemeente die ingezet konden worden om te gaan werken, soms in Nederland, maar naarmate de oorlog vorderde steeds meer ook in Duitsland (de zgn. Arbeitseinsatz).

Blijkbaar viel het hem steeds zwaarder om aan deze en andere verplichting te voldoen want op 7 januari 1944 dient hij zijn ontslag in.

Ongetwijfeld kunnen we in de notulen van de Raadsvergadering van begin januari de reden van zijn ontslag vinden, maar zijn verzoek om ontheven te worden uit zijn ambt laat weinig te raden over. Ongetwijfeld was hij het hartgrondig oneens met wat de bezetter voorstond. Voor de Duitse politie in elk geval was het voldoende reden om hem op 9 januari 1944 te arresteren en op te sluiten in een interneringskamp.

Onmiddellijk werd een waarnemend NSB-burgemeester benoemd in de persoon van Josephus (Sjef) van Hijfte. Sjef was al wethouder en in de ogen van de Duitsers voldeed hij aan de wensen van de bezetter. Hij bekrachtigde dat met onderstaand schrijven aan de Heer Commissaris der Provincie Zeeland:

“Naar aanleiding van Uw terzijde aangehaalde schrijven, betreffend mijne wettelijke benoeming tot waarnemend burgemeester dezer gemeente, heb ik de eer U.H.E.G. te berichten dat door mij de wetten en verordeningen in het Rijk der Nederlanden geldig, zullen worden opgevolgd, loyaal zal optreden tegen de bezettende macht en alle bevelen der weermacht, hetzij door bevoegden rechtstreeks, hetzij door middel van U gegeven, dadelijk zal opvolgen.

Op 17 maart 1944 werd hij officieel als burgemeester benoemd.

Hoewel hij was aangesloten bij de Nationaal Socialisten (N.S.B.) had hij volgens de getuigenissen van de nu nog in leven zijnde Hengstdijkenaars als burgemeester best een goede reputatie. Hij wist ervoor te zorgen dat menige

jongeman niet naar Duitsland hoefde om daar te gaan werken. En als iemand clandestien in het bezit was van een radio waarschuwde hij slechts.

Hij vervulde niet lang zijn ambt, want toen Vogelwaarde op 5 september 1944 werd bevrijd en de Duitsers waren vertrokken werd hij na een korte vlucht nog diezelfde dag direct gevangen genomen en afgevoerd naar het interneringskamp op 't Groot Eiland. Later is hij naar een soortgelijk kamp in Sluis gebracht en nooit meer weergekeerd op Hengstdijk. (Ook zijn dochters werden naar 't Groot Eiland afgevoerd omdat ze verdacht werden van omgang met Duitse soldaten).

In van Hijfte z'n plaats werd Willem Staal, eerste wethouder tijdelijk tot burgemeester benoemd tot de rehabilitatie van burgemeester Hendrikse had plaats gevonden. Hendrikse bleef tot 1962 burgemeester van Vogelwaarde.

Oorlogsslachtoffer

In oktober 1944, direct na de bevrijding van Zuid-Nederland vroeg het Rode kruis aan alle gemeenten een opgave van de omgekomen oorlogsslachtoffers. De toenmalig waarnemend burgemeester van Vogelwaarde, dhr. Willem Staal schrijft in zijn antwoord:

"In antwoord op Uw terzijde aangehaald schrijven, deel ik U mede dat in deze gemeente slechts een oorlogsslachtoffer te melden is t.w. Alphonsus van den Bosch, geboren 21 maart 1868 te Hengstdijk, gehuwd, wonende te Stoppeldijk B 33, overleden op 20 september 1944 19 hh."

Bekend is dat de heer van den Bosch, (de man van Lone Tram) onvoorzichtig handelde bij het demonteren van een gevonden granaat in de buurt van het Vogelfort. Deze ontplofte in zijn handen en hij was op slag dood.

Op de bon

In de oorlog waren heel veel goederen op de bon. Koffie, brood, vlees, bloem, melk, kaas, boter enz. waren allemaal levensmiddelen die gerantsoeneerd werden. Met die bonnen kreeg je een systeem waarbij schaarse goederen en voedsel zo eerlijk mogelijk verdeeld werden over de bevolking. Via distributiekantoren werden distributiestamkaarten en bonnen verstrekt. Doordat steeds meer producten schaars werden (en alleen met een bon verkrijgbaar waren) kwamen sommige mensen tekort, zeker naarmate de oorlog langer duurde. Een beproefde manier om dit tekort aan te vullen was naast smokkelen ook de zwarte markt of sluikhandel. Zwarte handel was echter strafbaar.

In het begin van de oorlog werd dat nog afgedaan met boetes maar naarmate de bezetting langer duurde stonden er strenge gevangenisstraffen op. We weten niet met zekerheid of het onderstaand bericht uit de Terneuzensche Courant van 26 september 1941 onder de zwarte handel valt, maar het heeft er wel alle schijn van:

“Aan J. van H., een slager uit Hengstdijk, gem. Vogelwaard, oud 47 jaar, is ten laste gelegd, dat hij op of omstreeks 14 juni 1941 te Hengstdijk circa 217 kg tarwe, bestemd voor of deel uitmakende van zijn landbouwbedrijf, heeft in voorraad gehad. Blijkbaar werd door hem clandestien aan smokkelaars geleverd.

Eisch: f 50 boete of 10 dagen hechtenis.

Uitspraak: f 30 boete of 10 dagen hechtenis, doch met verbeurdverklaring der tarwe.”

Uit de overlevering begrijpen we dat het op Hengstdijk voor wat betreft de tekorten allemaal wel meeviel. Dat kwam natuurlijk vanwege het feit dat bijna iedereen een moestuin had of bij de boeren in de omgeving aan de meest primaire levensbehoeften kon geraken. Ondanks het verbod te handelen waren er boeren die daar flink van profiteerden door hoge prijzen te vragen, maar er waren er ook die zeer schappelijk waren en soms zelfs aardappelen of uien gratis weggaven.

Tabak, koffie en suiker waren lastigere dingen om te pakken te krijgen. Menige Hengstdijkenaar kweekte dan ook zelf tabak. Of dat spul een beetje te roken was verhaalt de geschiedenis niet.

Voor winkeliers was het bonnensysteem ook geen pretje. Zij moesten de bonnen innemen en zelf inleveren om weer nieuwe producten te verkrijgen. Hoewel niet op Hengstdijk bekend zijn er ook winkeliers overvallen en moesten ze gedwongen hun bonnen inleveren. Meestal leverde dat weinig op omdat bonnen altijd maar een zeer beperkte geldigheidsduur hadden.

Verzetsgroeperingen gingen vaak over tot het overvallen van de kantoren waar de bonnen werden bewaard. De daar gestolen bonnen werden vaak verdeeld onder personen die onderduikers hadden, zodat men extra voedsel voor hen kon kopen. Immers onderduikers bestonden formeel niet en konden dus ook geen bonnen bemachtigen.

Het systeem van bonnen is pas begin jaren '50 helemaal afgeschaft omdat vanaf dat moment alles in voldoende mate was te verkrijgen.

Verduistering en de Luchtbeschermingsdienst

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd verduistering verplicht gesteld om te voorkomen dat geallieerde vliegtuigen 's nachts gebruik konden maken van licht als navigatiepunt.

De bezetter verplichtte dat alle ramen met verduisteringsgordijnen en papier lichtdicht moesten worden gemaakt.

Na acht uur 's avonds mocht men ook niet meer op straat. De Luchtbeschermingsdienst (L.B.D.) hield toezicht op de verduistering en controleerde op ieder spoortje van licht. Alleen medewerkers van de L.B.D. mochten tijdens spertijd op straat zijn. Vaak bestond deze dienst uit mannen die om wat voor reden dan ook vrijgesteld waren om naar Duitsland te worden uitgezonden om daar voor de bezetter te gaan werken. Maar wel werden ze verplicht diensten te draaien bij de L.B.D. De burgemeester regelde dat, maar niet iedereen had hier blijkbaar evenveel zin in. Ook in Hengstdijk niet. Weigering betekende een dagvaarding blijkens een artikel uit de krant van 6 november 1940:

*“A.C.S., oud 31 jaar, landbouwer te Hengstdijk werd ten laste gelegd dat hij in de gemeente Vogelwaarde, kom Hengstdijk, nadat den burgemeester in het belang van de bevolking tegen luchtaanvallen van hem schriftelijk had gevorderd het verrichten van patrouilledienst per rijwiel opzettelijk aan deze op hem rustende verplichting niet heeft voldaan.
Eisch: fl. 20,-- boete of 10 dagen hechtenis.”*

In het verhaal over de herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog, verteld door Piet Collet lezen we over zijn vader, die vrijgesteld was vanwege de grootte van zijn gezin:

“.....maar daarnaast moest hij wel bij de luchtbescherming, Dat hield in dat hij drie nachten per week van 12 uur 's-nachts tot 6 uur 's-morgens moest rondfietsen in de gemeente Vogelwaarde om te zien of alles goed verduisterd was, want In de oorlog moest 's-nachts alles verduisterd worden. Dat was op bevel van de Duitsers, om ervoor te zorgen dat mogelijke Engelse vliegtuigen 's-nachts iets konden zien op de grond.”

Na de oorlog werd de Luchtbeschermingsdienst vervangen door de Dienst Bescherming Bevolking (B.B.) De Dienst voorzag het publiek van informatie over wat te doen in het geval van een atoomaanval en bewaakte het luchtruim tegen vijandelijke vliegtuigen. Nog enkele uitkijktorens in Zeeuws-Vlaanderen (o.a. in Nieuw-Namen) herinneren hieraan.

Herinneringen

In gesprek met Marie van de Lavoir, op dit moment de oudste inwoner van Hengstdijk die dit jaar haar 100ste verjaardag hoopt te vieren, kwamen we al snel op de Tweede Wereldoorlog. "Of het gisteren geweest is" vertelt Marie. De ene mooie anekdote na de andere rolt eruit. We geven niet alle verhaaltjes weer, maar een aantal ervan zijn zeker de moeite waard om op onze site te vermelden.

"Bij ons aan de overkant van de straat waar nu Miel van de Bulck woont hadden we een stukje land waarop we tarwe verbouwden. Maar toen die rijp was mochten we er niet aankomen omdat die voor de bezetter bestemd was. Maar stiekem hadden we toch een paar schoven weggehaald, om in een oude koffiemolen tot meel te vermalen. Dan kon mijn moeder er brood van bakken. Maar we werden verraden door een buurtgenoot en we moesten alles afstaan. Dat was in het begin van de oorlog toen het allemaal nog niet zo streng was."

"We haalden melk bij de familie de Smit aan het begin van Mechelman. Als er na het koken een vel op kwam haalde mijn moeder dat eraf en deed het in een fles. Als er genoeg vellen in de fles zaten moesten wij ermee schudden tot het zachte boter werd waar we ons brood mee konden smeren."

"In de oorlog werkte ik in verschillende gezinnen om mee te helpen in de huishouding. Dweilen was een van de werkzaamheden die bijna dagelijks moesten gebeuren. Maar ik had geen schoenen, wel kousen, maar die mochten niet nat worden. Daarom deed ik dat werk altijd op mijn blote voeten. Koud in de winter hoor..... Uiteindelijk kreeg ik een paar schoenen van de familie Mangnus."

"Wij hadden een varken in een stalletje achter het huis. Maar dat mocht niet. Blijkbaar had iemand ons verraden en er kwam een controleur aan de deur. Die kwam van Terhole. Hij moest toezicht houden op het naleven van de regels. Maar mijn vader wist dat die man zelf ook een varken had, en dat vertelde hij hem dan ook. Wij mochten ons varken houden als we onze mond zouden houden."

"Op een dag kwam er iemand aan de deur met de mededeling dat we twee vluchtelingen moesten opnemen. Mijn moeder had daar geen zin in en ze

weigerde, maar uiteindelijk moesten ze toch bij ons komen wonen. Het waren twee bejaarde mensen uit de buurt van Cadzand. Aardige mensen hoor. Ik herinner me dat ze zo'n wit mutsje ophadden als ze gingen slapen. Daar hadden wij, als we stiekem achter het gordijn keken waar ze sliepen, de grootste lol om. Ik weet niet meer hoe lang die bij ons zijn gebleven."

"Onzen Door moest naar Duitsland gaan werken in een fabriek. Wat voor werk hij moest doen weet ik niet meer. Af en toe kregen we een brief en als we zijn adres wisten stuurden we een brief terug. Mijn moeder bakte 'zoetekoek' om naar Duitsland te sturen, zodat hij wat extra's had, maar die koek was te lang onderweg en raakte beschimmeld. Hij schreef later terug dat hij de schimmel eraf gesneden had en het binnenste nog lekker opgegeten had. Hij is later sterk vermagerd gelukkig toch terug thuis gekomen."

"Onzen Wies (Alois) was kwijt. Hij was gevlucht omdat hij niet naar Duitsland wilde om daar te gaan werken. Wij wisten niet waar hij was en of hij nog leefde. Mijn moeder was daar heel ongerust over en heeft wat rozenkransen gelezen. Toen hij na de oorlog terug thuis kwam vertelde hij dat hij ergens bij Breskens of Cadzand ondergedoken had gezeten bij een boer. Op die boerderij werkte hij mee in ruil voor een slaapplek en eten. Maar hij mocht natuurlijk niet gezien worden. Aan het eind van de oorlog werd daar in het Westen hard gevochten. Daar heeft hij veel van meegemaakt, maar gelukkig heeft hij het overleefd. "

"Toen we bevrijd werden er kanonnen gezet net voorbij Delft, in de buurt van de boerderij, toen van Mannaert. Dat deden de Polen en die schoten naar de overkant. Wij werden gewaarschuwd als ze gingen schieten en dan moesten "de vuisters" (ramen) een stukje open en dan moesten we daar "stopsels" (kurken) onder steken, want anders kon het glas kapot gaan."

"Sjef van Hijfte was eerst wethouder en op het eind van de oorlog ook nog burgemeester. Het was een NSB-er, maar geen verkeerde. Hij deed veel goeds voor de mensen van Hengstdijk. Maar mijn vader zei altijd: voorzichtig zijn, mond houden en dat ik er niet van hoor dat je contact heb met een Duitser.

Gijs van de Lavoir en zijn vrouw Lies Asselman, de ouders van Marie